

Sygn. akt II CSK 96/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jan Górowski

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa B . Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przeciwko T.
B., M. B. – S.

i M. B.

o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 7 grudnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 30 sierpnia 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka – B. sp. z o.o. w [...] wytoczyła powództwo przeciwegzekucyjne, domagając się pozbawienia wykonalności objętych pozwem tytułów wykonawczych - wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 1 kwietnia 2010 r. (sygn. akt I C .../09), zmienionego wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 27 września 2010 r. (sygn. akt I ACa .../10), którym nadano klauzulę wykonalności, i na podstawie których zostało wszczęte postępowanie egzekucyjne w sprawie Km .../14 w zakresie kwoty 124 444,09 zł. Swoje żądanie uzasadniła zdarzeniami, które nastąpiły po powstaniu tytułu egzekucyjnego i - jej zdaniem - doprowadziły do wygaśnięcia zobowiązania w całości (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.).

Sąd Okręgowy ustalił, że roszczenie egzekwowane w sprawie Km .../14 stanowiła reszta ceny sprzedaży trzech udziałów po 1/6 w nieruchomości położonej w [...] przy ul. W. 216, za cenę 450 000 zł każdy (łącznie 1 350 000 zł) oraz koszty procesu - zasądzone w wyroku uwzględniającym powództwo T. B., M. B.-S. i M. B. o wydanie orzeczenia zastępującego oświadczenie spółki B. o nabyciu tych udziałów w wykonaniu umowy przedwstępnej z dnia 9 grudnia 2008 r. W toku objętego powództwem przeciwegzekucyjnym postępowania, które dotyczyło jedynie egzekucji części tej kwoty - 124 444, 09 zł - należność w tej wysokości została ściągnięta przez komornika i przekazana wierzycielom. Postępowanie egzekucyjne w chwili zamknięcia rozprawy, tj. w dniu 2 grudnia 2015 r. nie zostało jednak jeszcze umorzone, a na tytule wykonawczym nie odnotowano wyegzekwowanej kwoty, wobec czego Sąd Okręgowy zbadał merytorycznie zasadność żądań powodowej spółki, powołującej się na spłacenie swojego długu w całości wpłatami, które pozwani częściowo bezpodstawnie zaliczyli na poczet nienależnych im świadczeń, ewentualnie na umorzenie go do kwoty 45 000 zł w wyniku potrącenia wzajemnej wierzytelności z tytułu rękojmi za wadę prawną przedmiotu sprzedaży.

Sąd ten ustalił, że na mocy trzech kolejno zawieranych porozumień z dnia 4 listopada 2010 r., z dnia 22 kwietnia 2011 r. i z dnia 18 maja 2012 r., strony określiły zasady spłaty zasądzzonego zadłużenia, a także innych świadczeń - odszkodowania za szkodę wyrządzoną pozwanemu T. B. niewywiązaniem się

terminowo przez dłużniczkę (spółkę B.) z obowiązku zapłaty, odsetek za opóźnienie w zapłacie, rekompensaty dla pozwanych za powstrzymanie się od wszczynania egzekucji komorniczej, która doprowadziłaby powódkę do upadłości, oraz kar przewidzianych za niedotrzymanie poszczególnych porozumień. Przyjęte w porozumieniach zasady zakładały zaliczanie wpłat powódki w pierwszej kolejności na poczet należności nieujętych w tytule wykonawczym i tak też były zarachowywane przez pozwanych. Z kar za niedotrzymanie porozumień strony ostatecznie zrezygnowały. Wpłaty powódki zaliczone zostały na poczet odszkodowania w kwocie 42 303,94 zł odpowiadającego odsetkom i kosztom egzekucyjnym powstałym w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przeciwko T. B., który - wobec nieotrzymania od powódki całości ceny sprzedanego jej udziału - nie mógł spłacić terminowo swoich zobowiązań. Ponadto powódka uiściła kwoty: 40 000 zł uzgodnioną w porozumieniu z dnia 4 listopada 2010 r., 56 000 zł - z porozumienia z dnia 22 kwietnia 2011 r. i 35 000 zł z porozumienia z dnia 18 maja 2012 r. z tytułu rekompensaty za niewszczywanie przeciwko niej postępowania egzekucyjnego. Porozumienia Sąd Okręgowy uznał za zawarte dobrowolnie i mieszczące się w granicach dozwolonej swobody umów, za wyjątkiem postanowień o karach za ich niezrealizowanie, które to postanowienia zostały ostatecznie wyeliminowane przez same strony.

Powódka uważała jednak, że niedopuszczalne były także inne postanowienia umowne - jej zdaniem opłata za powstrzymanie się od wszczynania egzekucji stanowiła niedopuszczalną karę umowną za nienależyte wykonanie zobowiązania pieniężnego i była nieważna. Sąd ocenił jednak, że prolongata płatności ceny nabycia udziałów odsuwała w czasie realizację umowy, co z kolei uprawniało wierzycieli do uzyskania odszkodowania z tego tytułu. Za dopuszczalne uznał także nałożenie na powódkę obowiązku naprawienia konkretnej szkody poniesionej przez pozwanego T. B., obejmującej koszty postępowania egzekucyjnego i odsetki, powstałej w toku prowadzonej przeciwko niemu egzekucji przez jego wierzyciela, którego nie mógł zaspokoić, ponieważ nie otrzymał zapłaty za sprzedany powódce udział. Ostatecznie Sąd uznał więc, że dokonane przez powódkę wpłaty zostały prawidłowo zarachowane na ustalone przez strony

zobowiązania, a w konsekwencji nadal niezaspokojona pozostała wierzytelność z tytułu reszty ceny udziałów, dochodzona w sprawie Km .../14.

Sąd rozważył także zarzut potrącenia przez powódkę jej wierzytelności z tytułu rękojmi za wadę prawną przedmiotu transakcji - udziałów w nieruchomości. Powódka twierdziła, że część nieruchomości w chwili sprzedaży nie stanowiła już własności sprzedawców, ponieważ została nabyta w drodze zasiedzenia przez osobę trzecią. Sąd uznał jednak, że zarzut z tytułu rękojmi za wady nie może stanowić podstawy powództwa przeciwegzekucyjnego po upływie terminu z art. 573 § 1 k.c., ponieważ ten rodzaj powództwa nie odpowiada hipotezie art. 568 § 3 k.c., to znaczy nie realizuje obrony przed roszczeniami sprzedawcy, lecz dochodzi realizacji roszczeń z tego tytułu. Sąd nie dopatrył się także po stronie powódki wierzytelności odszkodowawczej wywiedzionej z odpowiedzialności przewidzianej w art. 471 § 1 k.c., ponieważ cena nabycia nie obejmowała działki, która nie była już własnością pozwanych, a ponadto powódka wiedziała o trwałym zajęciu działki 27/13 przez inny podmiot.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 30 sierpnia 2016 r. oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego. Sąd odwoławczy poddał ocenie fakt wyegzekwowania z rachunków bankowych powódki kwoty wskazanej we wniosku egzekucyjnym i przelania jej na rzecz wierzycieli (pozwanych) - uznał, że wydanie przez komornika wierzycielowi sum uzyskanych w toku egzekucji było bezprawne, ponieważ nastąpiło w czasie, kiedy postępowanie egzekucyjne było zawieszone w ramach postępowania zabezpieczającego i organ egzekucyjny obowiązany był wyegzekwować kwoty złożyć na rachunku depozytowym (art. 808 § 1 k.p.c.). Taką czynność Sąd Apelacyjny ocenił jako działanie bezprawne, które nie doprowadziło do zaspokojenia wierzycieli. Ustalił też, że do chwili zamknięcia rozprawy przed Sądem drugiej instancji postępowanie egzekucyjne w sprawie Km 1531/14 nie zostało prawomocnie umorzone, a tytuł wykonawczy nie został opatrzony adnotacją o wyniku egzekucji na podstawie art. 816 § 1 k.p.c.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił ponadto, że umowne zastrzeżenie odsetek w zawartych porozumieniach mieściło się w granicach swobody umów, jako konsekwencja opóźnienia w zapłacie ceny w odniesieniu do terminów określonych

w przedwstępnej umowie sprzedaży, której skarżąca nie wykonała dobrowolnie. Umowa ta przewidywała zapłatę kwoty 350 000 zł zadatku w dniu 15 grudnia 2008 r. oraz kwoty 1 000 000 zł w terminie do 28 lutego 2009 r. Roszczenie odsetkowe zostało oddalone w postępowaniu o złożenie oświadczenia woli przyrzeczonego w umowie przedwstępnej tylko z uwagi na to, że nie mogło być przedmiotem rozstrzygnięcia w sprawie opartej na podstawie z art. 390 § 1 i 2 k.c. Sąd drugiej instancji stwierdził, że odsetki, jako wynagrodzenie za korzystanie z cudzego kapitału, należne są w każdym wypadku opóźnienia w zapłacie i mogły zostać skutecznie zastrzeżone w porozumieniach między stronami.

Sąd Apelacyjny przychylił się też do stanowiska, że uzgodnienie obowiązku pokrycia przez dłużnika dodatkowych kosztów, jakie spowodowało dla jednego z wierzycieli opóźnienie w wykonaniu umowy i zapłacie ceny, nie narusza art. 473 § 1 k.c., a umowa taka mogła zostać zawarta po powstaniu stosunku zobowiązaniowego.

Sąd drugiej instancji nie stwierdził też naruszenia art. 353¹ k.c. poprzez zawarcie w porozumieniach postanowień przewidujących pieniężną rekompensatę dla wierzycieli, którzy zobowiązali się do niewszczynania egzekucji przez czas uzgodniony w sposób korzystny dla dłużnika. Podzielił także stanowisko Sądu Okręgowego, co do tego, że obie strony wiedziały o aktualnych zapisach w rejestrze gruntów oraz o tym, że wydzielona została działka nr 33/3, której zabudowa wyłączała możliwość władania nią przez formalnych właścicieli, co rzutowało na wysokość umówionej ceny.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniosła powódka, która zaskarżyła ten wyrok w całości. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzuciła błędną wykładnię art. 353¹ k.c., niezastosowanie art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 359 § 2¹ k.c. oraz art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 483 § 1 k.c. oraz błędną wykładnię art. 560 § 1 zd. 1 k.c. W ramach drugiej podstawy kasacyjnej skarżąca zarzuciła naruszenie art. 815 § 2 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c. We wnioskach domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zaskarża ocenę prawną dwóch zespołów ustaleń faktycznych, z których jeden objęty został zarzutami procesowymi, drugi natomiast materialnoprawnymi.

Podstawą naruszenia prawa procesowego powódka objęła dwa zarzuty. Przede wszystkim zakwestionowała stanowisko, że art. 815 § 2 k.p.c. uprawnia do interpretacji, zgodnie z którą wyegzekwowanie przez komornika świadczenia z rachunku bankowego dłużnika nie jest równoznaczne z zaspokojeniem długu w wypadku, kiedy następnie świadczenie zostało nieprawidłowo przekazane wierzycielowi, gdy tymczasem powinno być zdeponowane na odpowiednim rachunku depozytowym, zgodnie z postanowieniem art. 808 § 1 k.p.c. Zarzut ten jest uzasadniony. Artykuł 815 § 1 k.p.c. określa sposób w jaki należy dokonywać wpłat komornikowi w postępowaniu egzekucyjnym. Przepis ten ma charakter ogólny, co wynika z umieszczenia go w Tytule I – Przepisy ogólne, części trzeciej kodeksu postępowania cywilnego. Jego treść nie wskazuje, by zakres stosowania tego przepisu ograniczał się jedynie do wpłat dokonywanych przez dłużnika i nie dotyczył wpłat następujących w wyniku działań egzekucyjnych komornika, w tym - wpłat środków pochodzących z egzekucji z rachunków bankowych dłużnika. Z art. 815 § 2 k.p.c. natomiast wywodzony jest wniosek, że skoro pokwitowanie komornika ma taki sam skutek jak pokwitowanie wierzyciela sporządzone w formie dokumentu urzędowego, to dokonanie wpłaty komornikowi traktować należy jako równe w skutkach ze spełnieniem świadczenia na rzecz wierzyciela. W wypadkach, kiedy wpłata następuje na rachunek bankowy komornika - za pokwitowanie uznać należy odpowiedni dokument bankowy potwierdzający wpływ na ten rachunek, zgodnie z ogólną regułą, że dług pieniężny jest długiem oddawczym (art. 454 § 1 zd. drugie k.c.), który - w wypadku, kiedy świadczenie zostaje przekazane na rachunek bankowy - zostaje spłacony w dniu uznania rachunku bankowego wierzyciela, o ile strony stosunku zobowiązaniowego nie umówiły się inaczej (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 1995 r., III CZP 164/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 62)

Stanowisko takie od dawna przyjmowane jest w orzecznictwie - por. powoływany przez skarżącą wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 września 1962 r. (IV CR 68/62, OSNCP 1963 r., nr 12, poz. 265) i z dnia 6 lipca 1999 r.

(II CKN 394/98, OSNC z 2000 r., nr 2, poz. 30). Zatem ustalenie przez Sądy obu instancji, że na rachunek komornika wpłynęło świadczenie ściągnięte z rachunków bankowych powódki należy traktować jako spełnienie w tym zakresie przez nią egzekwowanego zobowiązania. To, że komornik powinien wstrzymać się z dokonaniem wypłaty wyegzekwowanej kwoty wierzycielowi i złożyć ją na rachunku depozytowym nie dotyczy już realizacji obowiązku dłużnika lecz obowiązków komornika. Skarżąca słusznie podnosi, że nieprawidłowe było stanowisko Sądu Apelacyjnego, przyjmujące, że dłużnik nie wykazał, iż spełnił świadczenie odpowiadające kwocie, która wpłynęła z jego majątku na rachunek komornika, a następnie do rąk wierzycieli, tylko dlatego, że komornik nie zdeponował jej na rachunku depozytowym lecz przekazał ją wierzycielom. Sumę tę należało uwzględnić w rozliczeniach, mających na celu stwierdzenie, czy wierzytelność objęta tytułem wykonawczym została zaspokojona.

Drugi zarzut dotyczy nieuwjęcia wskazanej kwoty wśród poddanych ocenie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Zdaniem skarżącej świadczy to o wadliwym sporządzeniu uzasadnienia. Ten zarzut nie może zostać uwzględniony. Został niewłaściwie sformułowany, ponieważ nie wskazuje pełnej podstawy prawnej formułującej obowiązki sądu drugiej instancji w zakresie koniecznej treści uzasadnienia wyroku, gdyż nie odwołuje się do art. 391 § 1 k.p.c., który włącza art. 328 § 2 k.p.c., adresowany do sądu pierwszej instancji, do grupy przepisów stosowanych odpowiednio w postępowaniu kasacyjnym. Ponadto Sąd odwoławczy zajął stanowisko prawne, które usuwało potrzebę przeprowadzania rozliczeń wskazywanych przez skarżącą. Było to wprawdzie stanowisko częściowo błędne, jednak ocena prawidłowości sporządzenia uzasadnienia musi być odniesiona do koncepcji prawnej sądu stanowiącej podstawę rozstrzygnięcia i określającej zakres faktów istotnych do rozstrzygnięcia sprawy, a nie do konstrukcji, której sąd nie przyjął. Zadaniem uzasadnienia jest przedstawienie w sposób zrozumiały przesłanek wydania przez sąd konkretnej treści orzeczenia. To zadanie uzasadnienie zaskarżonego wyroku wypełnia.

Niemniej nieprawidłowa ocena skutków wyegzekwowania kwoty 125 344,09 zł uzasadniała konieczność uchylenia zaskarżonego wyroku. By ocenić w jakim zakresie dłużnik (powódka) zwolnił się z długu konieczne jest ustalenie jaka była

ogólna kwota zobowiązań podlegających zaspokojeniu w sprawie Km 1531/14, zazwyczaj bowiem poza należnością główną egzekwowane są także koszty.

Zarzuty materialnoprawne okazały się uzasadnione jedynie częściowo.

Zgodzić się należy ze skarżącą, że co do zasady świadczeniem rekompensującym wierzycielowi nieterminowa zapłatę długu pieniężnego są odsetki. Dopuszczalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej jest limitowana ustawowo w art. 359 § 2¹ i 2³ k.c., natomiast w art. 481 § 1 k.c. określone zostały zasady odnoszące się do swobody kształtowania odsetek za opóźnienie w zapłacie świadczenia pieniężnego, wyznaczające wielkość odsetek ustawowych oraz maksymalną wysokość odsetek za opóźnienie (art. 481 § 2¹ i § 2³ k.c.), w obu wypadkach przepisy te stosować należy z uwzględnieniem art. 56 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 1830).

W wypadku dopuszczenia się przez dłużnika zwłoki w zapłacie art. 481 § 3 k.c. uprawnia wierzyciela ponadto do żądania naprawienia szkody na zasadach ogólnych. W związku z tym podzielić należy stanowisko Sądu Apelacyjnego, że w rozpatrywanym wypadku, wobec zwłoki dłużniczki dopuszczalne było uzgodnienie przez strony odszkodowania za szkodę poniesioną przez wierzyciela, który nie mógł spłacić własnych długów z powodu nieotrzymania na czas należnego świadczenia i poniósł z tego powody koszty egzekucyjne oraz opłacił odsetki. Dopuszczalne było też zastrzeżenie ryczałtowego odszkodowania za powstrzymanie się od przymusowego realizowania swoich praw przez pozwanych. Nie miały one charakteru kary umownej z art. 483 § 1 k.c., ponieważ świadczenie to nie było zastrzeżone na wypadek niewykonania określonego zobowiązania lecz wynagradzało wierzycielowi dalsze opóźnienie w otrzymaniu należnej zapłaty. Zgodzić się jednak należy ze skarżącą, że tego rodzaju wynagrodzenie w istocie uzupełniało odsetki i - ze względu na uzgodnioną przez strony prolongatę terminu - przypadało za okres, w którym dłużnik nie pozostawał w zwłoce lecz jedynie w opóźnieniu. Tym samym zasadność spełnienia tego rodzaju świadczeń powinna być oceniona przy zastosowaniu reguł limitujących

maksymalną wysokość odsetek. W tym więc zakresie skarżąca ma rację. Nie ma to jednak w rozpatrywanej sprawie istotnego znaczenia z innych przyczyn.

Z ustaleń wynika, że powódka wyrażała zgodę na dokonanie zaliczeń swoich wpłat na określone wierzytelności i z zachowaniem uzgodnionej kolejności. Zaliczenie takie było więc wiążące. Jeśli nawet część wpłat była spełniona nienależnie, to powódce przysługiwała z tego tytułu wierzytelność o ich zwrot, którą mogła zrealizować m. in. w drodze oświadczenia o potrąceniu z innymi wierzytelnościami pozwanych do niej. Na złożenie takiego oświadczenia powódka jednak się nie powoływała. Zaspokojenie innej wierzytelności dokonaną wpłatą nie następowało zaś automatycznie.

Nie jest też uzasadniony zarzut naruszenia art. 560 § 1 zd. pierwsze k.c. w zw. z art. 556 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym w dniu zawarcia umowy. Jak wynika z ustaleń obydwu Sądów - część nieruchomości, oznaczona jako 33/3, której odrębność i sposób wykorzystania był znany powódce, współwłaścicielce nieruchomości, w której dokupowała dalsze udziały nie była uwzględniona przy ustalaniu ceny. W takim wypadku - jeżeli cena nie uwzględniała tego fragmentu gruntu - trudno uznać za nieuzasadniony wniosek sądów, że stwierdzona później wada prawna uzasadniała obniżenie ceny za całą działkę, skoro wada prawna ograniczała się do tej jej części, którą otrzymała niejako nieodpłatnie, z uwagi na jej całkowitą nieużyteczność. Podnoszony w skardze kasacyjnej argument, że działka 33/3 miała określoną wartość o tyle nie ma znaczenia, że powódce przysługiwało uprawnienie do żądania obniżenia ceny kupna, a nie od uzyskania równowartości nieruchomości, która okazała się cudzą własnością.

Z przytoczonych względów, mając na uwadze zasadność części podniesionych zarzutów, Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

jw